

Pratarmė

Knygoje pristatomas savitas ir reikšmingas Lietuvos kultūros istorijos puslapis – XIX a. II pusėje Vilniuje gyvenusio, dirbusio ir Rusų kabinėse palaidoto Faustyno Łopatyńskiego (1825–1886) kūrybinė biografija, apimanti net kelias jo įvairiapusės meninės veiklos sritis – muziką, fotografiją ir poeziją.

Pradinis ir pagrindinis akstinas, lėmęs tikslą išsamiau pažinti šios asmenybės gyvenimą ir kūrybą, buvo į autorės akiratį patekęs rankraštinis dokumentas – F. Łopatyńskiego muzika pagal lietuvišką tekstą, kurio autorius, kaip išaiškėjo darbo eigoje, yra lietuvių rašytojas, vertėjas ir publicistas Mikalojus Akelaitis. Tai unikalus lituanistikos pavyzdys Lietuvos muzikos istorijoje, turint omenyje jo atsiradimo laikotarpį, XIX a. vidurį, ir tai, kad šis atvejis – ne tautosakos sritis. Tolesnis tyrimas tik patvirtino nuomonę, kad F. Łopatyńskiego kūryba ir kita veikla nusipelno atidesnio kultūros ir meno istorikų dėmesio. Šis vilnietis buvo neabejingas Lietuvos istorijai ir lietuvių kalbai ne tik kaip mokslininko ar romantiko žvilgsnio vertiems praeities reiškiniams. Jis suvokė lietuvių kalbą kaip savo gyvastį teigiančią realiją, šiuo atžvilgiu itin priartėdamas prie XIX a. lietuvių tautinio judėjimo dalyvių siekių. Lituanistinės tematikos svarbą byloja ir kiti menininko biografijos puslapiai, išryškinantys sąsajas su artimiausia bendraminčių aplinka, kurioje buvo daugelis žinomų Lietuvos kultūros veikėjų.

Knygoje pirmą kartą pateikiamas visuminis (kiek leido išlikę šaltiniai) F. Łopatyńskiego kūrybinės veiklos paveikslas. Anksčiau jo biografija bent kiek plačiau netyrinėta, atskirai jai skirtų darbų nėra nei Lietuvoje, nei užsienyje. Vilnietis kūrėjas šiek tiek daugiau žinomas kaip fotografas. Trumpą biografinių duomenų suvestinę randame „Lenkų biografiniame žodyne“ (*Polski Słownik Biograficzny*) bei Lucjano Uziębłos straipsnyje „Muzikinis Vilniaus nekropolis“ („Wileński nekropol muzyczny“). Atskira F. Łopatyńskui skirta pozicija yra *Lietuvos dailininkų žodyne* (t. 2, 2012) ir Dainiaus Junevičiaus fotografijos istorijos publikacijose („1863–1904 m. Vilniaus gubernijos fotografai“, *Fotografowie na Litwie 1839–1914*). Fragmentiškai F. Łopatyński minimas ir kai kuriuose kituose darbuose apie fotografijos istoriją ar XIX a. II pusės Lietuvos kultūrinį gyvenimą (Jan Bułhak, „O pierwszych fotografach wileńskich z XIX wieku“; Margarita Matulytė, *Vilniaus fotografija, 1858–1915*; Margarita Matulytė, Agnė Narušytė, *Camera obscura: Lietuvos fotografijos istorija. 1839–1945*; Andrzej Romanowski, *Pozytywizm na Litwie. Polskie życie kulturalne na ziemiach litewsko-białorusko-inflanckich w latach 1864–1904*).

Tenka pažymėti, kad dėl tyrimų stokos F. Łopatyńskui skirtos straipsnio nėra lietuvių muzikos enciklopedijoje; joje jis paminimas tik tarp Vilniaus muzikos mokyklos mokytojų (Vilniaus muzikos mokykla, *Muzikos enciklopedija*, O–Ž, t. 3, 2007). Dėl tos pačios priežasties jo pavardė neminima *Lietuvos muzikos istorijoje. 1883–1918* (I kn., 2002). Todėl ši knyga, manytina, natūraliai užpildys ir šią spragą.

Autorė tikisi, kad beveik užmirštas Vilniaus muzikas, fotografas ir poetas F. Łopatyński persikels iš marginalių paminėjimų lauko ir galės būti integruotas į Lietuvos kultūrą kaip jai svarbi figūra.

Keturiuose knygos skyriuose aptariami archyvinų šaltinių duomenys, liudijantys F. Łopatyńskiego bajorišką kilmę; išskleidžiama muzikinė veikla; pateikiami satyrinės ir lyrinės poezijos pavyzdžiai; pristatomi pagrindiniai (rinktiniai) fotografijos darbai, identifikuojami juose esantys asmenys, pateikiami naujai atrasti buvusių ateljė ankstesni adresai ir jų dabartinės vietos.

Rašant knygą naudota medžiaga iš Lietuvos ir Lenkijos archyvų, bibliotekų, muziejų: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių ir Retų spaudinių bei Vilniaus universiteto Rankraščių skyrių, Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Lietuvos nacionalinio, Lietuvos dailės, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės, Maironio lietuvių literatūros, Lietuvos teatro, muzikos ir kino, Kretingos bei Šiaulių „Aušros“ muziejų, taip pat Lenkijos nacionalinės bibliotekos Varšuvoje (*Biblioteka Narodowa w Warszawie*), Lenkijos žinių akademijos Krokuvoje (*Polska Akademia Umiejętności w Krakowie*), Vyriausiojo senųjų aktų archyvo Varšuvoje (*Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie*), Nacionalinės Ossolińskich bibliotekos Vroclave (*Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu*).

Remiantis nelietuviškų asmenvardžių mokslinėje literatūroje rašybos taisyklėmis, lotynų abėcėlės raidėmis rašomos pavardės knygoje pateikiamos autentiškos formos, linksniuojant pridedamos galūnės. Kai kurios pavardės lietuvinamos, atsižvelgiant į tai, kad tokia jų rašyba įsitvirtinusi lietuvių kultūros istoriją tyrinėjančiuose mokslo darbuose (Mickevičius, Tiškevičius ir pan.)¹. Pavardės transkribuojamos

¹ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas „Dėl kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių vartosenos lietuvių kalboje“ (2013 m. spalio 24 d. Nr. N-11 (147), 3,2 punktas (buv. 5,2 punktas, 1997 m. birželio 19 d. Nr. 60).

(lietuvinamos) ir cituojant rusišką tekstą (pavyzdžiui, Лопатынский, Вацлав cituojant verčiama į Lopatynskis, Vaclavas, nors pagrindiniame tekste rašoma Łopatynskis, Waclawas, ir pan.).

Knygoje skelbiama medžiaga ir įžvalgos, manoma, galės būti naudingos ne tik menotyrininkams, įvairių meno sričių istorijos ir kultūros paveldo tyrėjams, bet ir visiems besidomintiems Vilniaus istorija.

Autorė dėkoja Lietuvos mokslo tarybai, parėmusiai šios knygos leidimą, Lietuvos kultūros tyrimų institutui ir jo leidybos skyriui, išleidusiems knygą. Nuoširdi padėka recenzentėms dr. Redai Griškaitei ir prof. dr. Aušrai Martišiūtei-Linartienei, rankraštį skaičiusiems dr. Jolantai Širkaitei ir doc. dr. Helmutui Šabasevičiui, redaktorei Aušrai Gapsevičienei, maketuotojai ir viršelio dailininkei Skaistei Ašmenavičiūtei, poetinio teksto vertėjui poetui Vladiui Braziūnui, santraukos vertėjai Vaidai Kavaliauskaitei-Ožalinskienei, kolegoms, pasidalijusiems žiniomis apie šaltinius ar talkinusiems tikslinant kai kuriuos faktinius duomenis, – dr. Zbigniewui Jędrychowskiui, Waldemarui Wołkanowskiui, doc. dr. Rūtai Vitkauskienei, Dainiui Junevičiui, Stanislovui Žvirgždui, Jūratei Gudaitei.

Ačiū sūnui Gabrieliui, prisidėjusiam prie knygos iliustracijų parengimo.